

„במחסן הענקי של נעלים, שנתגלה בשדה מס' 6 של המחנה, נמצאו נעלים מסומנות בתו בת־חרושת מפאריס, מוינה, מבריסל, מוורשה, מטרייסט, מפראג, מריגה, מאנטוורפן, מאמשטרדאם, מקיוב, מקראקא, מלובלין, מלבוב ומערים אחרות, נעלים בעלות אפנה ומידה שונות, נעלי גברים, נעלי נשים, נעלי נוער, נעלי ילדים למטה מגיל בית־הספר, מגפי חיילים, נעלים ומגפיים של איכרים. יחד עם הנעלים נמצאה במחסן כמות גדולה של חלקי נעלים שפורקו (סוליות, מדרסים, עקבים), סודרו בערימות, נארו והוכנו למשלוח לגרמניה. — הועדה קבעה, כי במחנה־ההשמדה בלבד נמצאו 820 אלף זוגות נעלים של ילדים, גברים ונשים, אשר כולם עונו ונרצחו במחנה.”

„במחסן הענקי של הגיסטאפו ברחוב שופן בלובלין גילתה הועדה מלאי גדול של לבנים לגברים, לנשים וילידים ודבר־שימוש שונים. אי־טבאות אחדות עם פקעות חוטי־צמר לסריגה, אלפי זוגות משקפיים, עשרות אלפים זוגות נעלים של גברים, של נשים וילדים, עשרות אלפים עניבות של גברים, עשרות אלפים חגורות של נשים, שחלק מהן נארו והוכן למשלוח, בגדי־רצח, פיגאמות, נעלי־בית, מספר רב של צעצועים לילדים, פיטמות־גומי לתינוקות, מברשות לגילוח, מספריים, סכינים וכמות ענקית של חפצים אחרים לשימוש ביתי. נתגלו במספר רב מזוודות שונות — —.”

בהודעת „הועדה המיוחדת, שנתמנתה ע”י הממשלה הסובייטית לחקירת פשעי הממשלה הגרמנית באושווינצ'ים”, שהופיעה בחודש מאי 1945 נאמר: „מיליוני האנשים שהובאו למחנה־הריכוז באושווינצ'ים מארצות שונות, נשדדו באופן מאורגן מיד עם בואם. אנשי הס. ס. לקחו את כל החפצים: מזוודות, בגדים, כלי־מיטה ואפילו את הלבנים ואת הנעלים; את החפצים שמו במחסנים, שנבנו וצוידו במיוחד, ושלחום לגרמניה. — בשטח המחנה באושווינצ'ים היו 35 מחסנים מיוחדים למיון החפצים והבגדים ולאריזתם. לפני נסיגתם מפני־הצבא האדום המתקדם, שרפו הגרמנים כמה מהמחסנים האלה על החפצים שהיו בהם. בששת בניני המחסנים שנשארו ממצאו:

348.820

1. בגדי גברים עליונים ותחתונים

836.255

"

"

2. בגדי נשים

3. נעלי נשים 5.525 זוגות

4. נעלי גברים " 38.000

במחסנים נמצאו עוד הרבה דברים, שנלקחו מהכלואים: מברשות-שיניים, מברשות-גילוח, משקפיים, מספר עצום של שיניים-תותבות, כל מיני כלים. נמצאו הרבה מאוד בגדי ילדים, כותנות, חיתולים לתינוקות, מכנסים, מעילים, כובעים⁴⁸.

הועדה מצאה בשטח המחנה 7 קרונות טעונים בגדים וכלי-מיטה שהגרמנים הכינו אותם למשלוח לגרמניה. מתוך הרשימות שנמצאו בתעודות המחנה, חתומות בידי האופרשטורם-פיהרר של ה.ס. ס. רייכנבוך, מתברר, שבמשך 47 יום — מה-1 בדצמבר 1944 ועד ה-15 בינואר 1945 — הכינו במחנה למשלוח לגרמניה:

1. בגדים עליונים ותחתונים של ילדים	99.922	קומפלטים
2. " " " של נשים	192.652	"
3. " " " של גברים	222.269	"

ס"ה 514.843 קומפלטים

„בבית הבורסקאות שבמחנה אושוינצ'ים מצאה הועדה ביום ה-7 במרס 1945 — 293 חבילות-שער של נשים, שמשקלן הגיע ל-7.000 ק"ג. ועדת-המומחים קבעה, כי את השערות האלה גזזו מראשיהן של 140 אלף נשים“.

מתוך דו"חות רשמיים אלה מתבררת בהחלט תכלית השוד — משלוחים לגרמניה, מתנה להמוני האוכלוסיה האזרחית הגרמנית. והמוני העם הגרמני נהנו ממתנות אלו, ותמורתם העניקו אהדה מלאה למשטר הנאצי.

(3) השתתפותם של עמים אחרים במפעל ההשמדה: ובמזימה זו, לתת את רכוש היהודים הנרצחים אתנן לרוצחים, לעורזיהם ולעוזרי-עוזריהם, הצליחו הנאצים במלוא המידה. בדרך זו רכשו את הסכמתן של כמה מן המדינות המשועבדות לתכנית חיסול היהודים, וקיבלו

⁴⁸ „איינגקייט“, מאסקווע, 8 במאי 1945.

את עזרתם הפעילה של המוני האוכלוסיה במדינות אלו למעשה השמדת היהודים בפועל.

כל מדינה שנכבשה על-ידי הנאצים, כל מדינה שנכנעה להם או התקשרה אתם או נמשכה לתחום השפעתם, באה במסורת ברית-הדמים של הנאציות על-ידי הכרזת מלחמה בתושביה היהודים. מובן, כי לא מעט פעל כאן הלחץ הדיפלומאטי הנאצי. על מידת הלחץ הזה מעיד „הספר הצהוב“ של הממשלה הצרפתית כפי שהוא בדו"ח של הציר הצרפתי בפראג מתקופת המשבר של המדינה הצ'כוסלובקית בשנת 1938. מיניסטר-החוץ של הריפוב-ליקה הצ'כוסלובקית, חוואלקובסקי, הוזמן בימים אלה לברלין, ובשובו לפראג, מסר כי „התרשם ביותר ממידת החשיבות, שהיטלר ורייכנטרופ מייחסים לבעיה היהודית; היא עלתה לאין-ערוך על מידת החשיבות לכל בעיה אחרת שבה דנו“⁴⁹; „מיניסטר-החוץ של הרייך וגם הקנצלר עצמו הצהירו בהדגשה, כי אין כל אפשרות לתת ערבות גרמנית למדינה, שאינה מסלקת את היהודים“. — „אל תחקו את הדרך העצלנית והסנטימנטאלית, שבה נהגנו אנו בבעיה זו — אמרו שני המדינאים לחוואלקובסקי; — אדי-בותנו לא היתה אלא חולשה ואנו מתחרטים עליה. את הרמשים האלה יש להשמיד. היהודים הם אויבינו המושבעים ועם תום השנה הזאת לא יישאר יהודי אחד בכל גרמניה. לא הצרפתים ולא האמריקאים ולא האנגלים אשמים בקשיים, שיש לנו ביחסינו עם פאריס, עם לונדון או עם וואשינגטון. רק היהודים בלבד הם האשמים. אנו נדריך בכיוון זה גם את רומניה, הונג-גאריה וכו'. גרמניה תשתדל ללכד גוש של מדינות אנטישמיות, שכן אי-אפשר לה להתיחס בידידות אל מדינה שבה יש ליהודים השפעה כלשהי, אם על-ידי פעילותם הכלכלית ואם על-ידי עמדותיהם הגבוהות“.

ואולם לחץ זה, שהיה עקשני ומתמיד, טרח מנגנון-התעמולה הנאצי להסוות, להסתיר. איומיו ושידוליו של מנהיג הנאציות נשמעו רק בחדרי חדרים, בשיחותיו עם מיניסטרים ועם ראשי מדינות, ואילו כלפי חוץ, בפני דעת-הציבור בעולם, הוצגו כל הפעולות האנטישמיות במדינות הנתונות להשפעת הנאציות, כהתעוררות פנימית של עמי אירופה „להתגונן מפני היהודים“. ופרסום רשמי שהוצא ע"י מיניסטריון-החוץ הגרמני בעצם מהלכה

של מלחמת-ההשמדה הנאצית ביהודים בשנת 1943 אף העיז לקבוע, כי „אירופה כולה מאותדת בדבר, שיש להכיר ולפתור את הבעיה היהודית כבעיה גורלית כלל-אירופית“, וכראיה תותכת לרצון זה ולנכונות זו הוצגו — החוקים האנטישמיים בהונגריה, ברומניה, בבולגריה, בקרואטיה ובסלובקיה⁵⁰. שיטת הנאצים היתה איפוא גם לכפות את המדיניות האנטישמית על כל המדינות הסרות למשמעתם וגם לשדל אותן בכל השידולים, להוכיח להן, כי המלחמה ביהודים נאה ויאה היא ובעיקר כדאית ומשתלמת יפה. אחד מאמצעי-השידול היעילים והמשכנעים ביותר היה חישוב עשרם של התושבים היהודים בכל מדינה, חישוב הרכוש אשר ביד כל מדינה להפקיעו כדרך שהפקיעה גרמניה הנאצית את נכסי היהודים וכל קנינם. העתונות הנאצית היתה מלאה וגדושה הערכות וטבלאות סטטיסטיות שהראו, מה שיעורו של הרכוש היהודי, ועד כמה המדינות הנלחמות ביהודים נתעשרו מביזתו. הנה עשה עתון נאצי⁵¹ סיכום הרכוש היהודי שהופקע בסלובקיה עם גזירת הגירוש הטוטאלי על יהודי המדינה. לפי הערכתו הגיע הונם של 89 אלף יהודי סלובקיה לכדי 4.3 מיליארדים כתרם, מזה 610 מיליון בחק-לאות, 1.2 מיליארד בנכסיהם-ללא-ניידי, 1.4 מיליארד במזומנים. העתון הנאצי הראשי בברלין⁵² עמד מתוך ענין רב על החוקים להפקעת רכושם החקלאי של היהודים ברומניה. ארבעה חוקים הוצאו למטרה זו, ולפיהם הופקעו מידי היהודים למעלה מ-80 אלף הקטרים כרמים ויערות, 133 מנסרות, 260 טחנות, 152 כלי-שיט וכר' וכר'. והעתון הנאצי הוסיף בהבלטה, כי בחודש מרס 1942, הופיעה ברומניה פקודה חדשה, שעל פיה ניתן לחוגים בעלי זכויות מיוחדות מבין האוכלוסיה הרומנית, למהגרים בנפות הספר, לחיילים שהצטיינו בקרבות, למשפחות מרובות ילדים וכדומה, לזכות בהן היהודי שהופקע. ועתון נאצי אחר⁵³ חיטט ומצא, כי בבולגריה שייכים ליהודים, שאינם אלא 0.5 אחוז מהאוכלוסיה — 46 אחוז מתעשית הטכסטיל, 49% — מתעשית המתכת, 67% — מתעשית הברזל, 83% — מתעשית הזכוכית וכר'. ערכו של רכוש היהודים הכללי, שנרשם לפי צו מיוחד, היה 23 מיליארדים במטבע

Europa, Handbuch der politischen, wirtschaftlichen und kulturellen⁵⁰

'len Entwicklung des neuen Europa, Leipzig 1943, 154 עמ'

Pariser Zeitung, 4.9.1941⁵¹

Völkischer Beobachter, 10.9.1942⁵²

Kölnische Zeitung, 11.6.1943⁵³

הבולגאריה, מזה 850 מיליון בקרקעות ובבנינים, 1.5 מיליארד בנכסי־דנידי, מובן שכל זה לא בא אלא כדי לעורר בלב השלטונות את תאוות השוד. אלו הן דוגמאות מעטות, מתוך החומר הרב והמגוון על נושא זה בעתונות הנאצית מכל תקופת המלחמה ביהדות אירופה. מנגנון־התעמולה הנאצי לא הירפה מטכסיס זה. וייתכן מאוד, כי בגירוי השיטתי התכוונו הנאצים גם לתכלית מדינית כללית. שלטונות־הכיבוש ומוסדות־הפיקוח הנאציים ביקשו לנצל את המדינות הנכבשות ניצול כלכלי מאפסימאלי למען המאמץ המלחמתי הגרמני ולהריק אותן כליל בשביל אספקה לאוכ־לוסיה האזרחית הגרמנית; ולפיכך לא פסקו מלהצביע על הענקה למדינות הנאמנות לנאציות בצורת ההון היהודי, כדי לסנוור בה את עיני השליטים ואת עיני ההמונים.

גם הטכסיס הנאצי האחר, להשליך מרכוש היהודים הנשדד להמוני העמים בארצות הנכבשות, היה מכוון, כנראה, להשיג בבת אחת שתי מט־רות: למשוך בו חוגים רחבים מתוך האוכלוסיה המקומית, שכניהם של היהודים מדורי דורות, לשיתוף־פעולה הדוק במעשה השמדת־היהודים שנמלטו, וגם לפייס את ההמונים האלה, שהיו בעצמם נתונים בעולו של משטר־הדיכוי הנאצי, באתנן־רוצחים זה.

כי עובדה היא, שבני אומות מסוימות במזרח־אירופה, עזרו עזרה ניכרת למדי למשטר־המרצחים הנאצי בפעולותיו השיטתיות להשמדת היהודים. אין בדינו כמובן כל חומר סטאטיסטי בנידון זה, ואולם בחוגים יהודיים מוסמכים רווחת האומדנה, כי מתוך מספר של שלושה מיליונים ויותר של יהודי־פולין שנרצחו בתקופת המשטר הנאצי, נרצח שליש, היינו מיליון ויותר, בעזרתם הפעילה של חוגי האוכלוסיה המקומית, הפר לנית, האוקראינית והפילורוסית. ברור, כי גורם מכריע לתופעה מחרידה ומדהימה זו, שבני העמים אשר שועבדו בעצמם על־ידי „הגזע העליון” הגרמני והיו אויביו בנפש, נתנו ידם לנאצים במעשה רציחת היהודים — היתה תאוות הבצע. המשטר הנאצי העניק בצורות שונות, במישרים ובעקיפים, פרסים ומתנות לכל העוזרים במלאכת ההשמדה, וביחוד בארגון ציד היהודים המסתתרים. ומאחר שאדמת פולין נבחרה על־ידי המשטר הנאצי כגיא־ההריגה העיקרי ליהדות אירופה כולה, שקדו בה שלטונות הנאציים ביותר

להבטיח לכל חוגי האוכלוסיה הנוצרית, לפולנים, לאוקראינים ולבילורוסים. את חלקם בשלל היהודים הנרצחים.

עם חיסולו המוחלט של הגיטו בוורשה, הופיעה בעתון הנאצי המקומי, בלשון הפולנית, הודעה רשמית של השלטונות הגרמניים לפולנים בדבר האפשרות, "לקבל דירות בחלק הצפוני של העיר ברובע היהודי לשעבר"⁵⁵. ועד־ראיה יהודי מגיטו אוסטרוביץ, שעלה בידו להמלט בשעת פעולות החירָסול של הגיטאות בעיר־השדה, סיפר, כי ברחובות הערים והעיירות שבפולין הודבקו כרוזים ענקיים מאת השלטונות הגרמניים בשפה הפולנית: "תפסו את היהודים!". בכרוזים האלה נקבעו גם הפרסים בעד כל יהודי שייתפס חי. ובתוך הפרסים גם — מנה של סוכר ובקבוק יי"ש⁵⁶.

עד־ראיה מגיטו באראנוביץ, שבפולין המזרחית, מתאר כמה תמונות ממראה עיניו: "יום הששי, 12 בדצמבר שנת 1941. בוקר קר. שלג וגשם מעורבים יחד מצליפים בפנים, מלווים את היהודים, הנגררים בצרורותיהם ובחבילותיהם לתוך הגיטו. צוררים אנו צרורות משיירי הסמרטוטים. פתאום נפתחה הדלת. נכנסים איכר זקן, מכוסה שער כולו, ואיכרה צעירה. בלי ברכת־שלום, כאילו אין איש בבית, מתיישב לו האיכר על גבי הכסא, מעלה אש בסיגריה, אחר־כך הוא קם, הולך להתבונן בחדרים, מסיח חרש עם בתו. מחליטים הם, כי הדירה טובה להם. אחר הוא הופך את פניו לעברנו: הוי, זיידים הודרוֹרֶנֶא, את הדירה הזאת אני לוקח לי תיכף. רב לכם להתגורר ברחבות כזו. — — שוב הוא מגולל לו סיגריה, מתהלך כבעל־בית על פני החדר, ובכל שנים־שלושה רגעים הוא חוזר ומאיץ בנו: סקוריי (מהרו)"⁵⁷. "איכרים, איכרות וילדי איכרים מתכופפים עד לאדמה, נושאים על גבם חבילות חפצים, רהיטים, כלי־בית, מיטות, כלי־מיטה. הנה נמשכת אורחה של עגלות־איכרים טעונות כל מיני מטלטלין של יהודים. פניהם מזהירים, נראים הם כבאים משמחה גדולה; בנחת־רות הם מצליפים על גבי סוסיהם היגיעים ממעמסת כלי־היהודים השדודים"⁵⁸. — "מעברו השני של הגיטו

⁵⁵ Nowy Kurier Warszawsky, 5.10.1943

⁵⁶ "דבר", אפריל 1946.

⁵⁷ אברהם לידובסקי: ביערות, רשימות של פרטיון יהודי, הוצאת הקיבוץ

המאוחד, תש"ו, ע' 21.

⁵⁸ שם, ע"ע 76.

מסתובבים שוטרים אוקראינים, פולנים ופילורוסים לבושים מדים שחורים כעורבים. — נחרקנו הערים והעיירות הישנות. גויים מהרסים את בתיהם של היהודים ומובילים את חמרי הבנין לכפרים".⁵⁹

ועד־ראיה מגיטו קוסוב שבגאליציה המזרחית מספר: „אלה הם דרכי הגיסטאפּ באסירים, הן בגברים והן בנשים. היו פושטים את בגדי האנשים ובודקים אותם בדיקה קפדנית, כשהם ערומים לגמרי. בשעת הבדיקה התנהגו אנשי הגיסטאפּ בגסות והשפילו את כבוד האומללים, בבדקם גם את חלקי הגוף הצנועים ביותר. אחרי שגלקח מהקרבנות כל קנינם, ניירות־הערך, התכשיטים, הכספים וגם הבגדים, העבירו במכוניות־משא בקבוצות בנות 15—20 איש, למקום ההריגה. כאן כבר חיכה קהל אוקראינים ופולנים, שהשתוקקו להתענג על המחזה, ורובו הגדול — נשים. והיה, כי ראו יהודי הלבוש בגד טוב, לא נרתעו מלהתנפל עליו, כדי לזפות בבגדו, ואם קרה שהיהודי התנגד להם, לא נמנעו גם מרצח ובלבד להשיג את מבוקשם".⁶⁰

„הכומר האוקראיני הממונה על הסביבה אף הוא השתתף בפעולות ולא חדל מלהסית ביהודים. משנסתיימו הפעולות, עוד לא נחה עליו דעתו, ויחד עם אוקראינים אחדים הוסיף לערוך חיפושים קפדניים ביותר בבתי־היהודים והוציא את כל דברי־הערך הטמונים שם. ולא בגזילות בלבד עסקו, הם היו יוזמי כל הפעולה ומנהליה והשתתפו ברציחות כמו ידיהם. בדרך כלל היה יום־הפורענות בכפר יום־חג. המורה ברלינסקי הביא את ילדי בית־הספר, למען יראו איך יורים ביהודים".⁶¹ — „בינתיים היו החיפושים אחרי המסתתרים הולכים ונמשכים ומספר הקרבנות גדל משעה לשעה. אל הכנור פיזת הגיעה תגבורת ניכרת, לאחר הצהרת הכמרים בכנסיות, כי מה שעובר עתה על היהודים הוא עונש על רצח ישו, וכי השתתפות בביצוע העונש היא מצוה. אין פלא, איפוא, כי רבו הפורעים. הרי מלאכתם לא נקראה שוד ורצח, אלא מצוה ועבודת־הקודש".⁶²

על הצלחתו של המשטר הנאצי במשיכת האוכלוסיה המקומית למעשה

⁵⁹ שם, עמ' 22.

⁶⁰ „פרשת הדמים של קוסוב והסביבה", הוצאת הוועד למען יהודי אירופה הכבושה ש"י הסוכנות היהודית לארץ־ישראל, ע' 10.

⁶¹ שם, ע"ע 11—12.

⁶² שם, ע' 21.

רציחת היהודים תמורת שותפות בשלל, מספר גם העתון הפולני הראשי במוסקבה, „אופקים חדשים“, אחד מבטאוניו של המשטר הדימוקראטי בפולין המשוחררת: „להגשמת מפעל נורא ורב־ממדים זה, שלולא ראינו במו עינינו את תוצאותיו הממשיות, היינו חושבים, כי אינו אלא דמיונו של מטרף, היו הגרמנים זקוקים לשיתוף־פעולה של האוכלוסיה המקומית. ראשית־כל היו צריכים, כי תיקבע אדישות גמורה לכל מה שיקרה מאחורי שערי הגיטו הנעולים. עוד היו צריכים, כי בו ברגע שתופעלנה משרפות מאידאנק, טרב־לינקה ואשווינצ'ים יימצאו אנשים המוכנים לשיתוף־פעולה ממשי ביותר בגילוי היהודים המסתתרים, להגשת עזרה במכירת רכושם של היהודים ולכל השירותים הדרושים בניהול בית־חרושת המייצר אלפי מתים מדי יום ביומו“. — — „כדי שמכונת־המוות תפעל ביתר יעילות היו הגרמנים צריכים עולם מלא שנאה, והם יצרו עולם זה בכל מיני דרכים: בניהול תעמולה אנטישמית, במתן עזרה לפלוגות־סער פאשיסטיות, בהשפלה שיטתית של היהודים ובפיתוח המסחר ברכוש יהודי“.⁶³

בטאון פולני זה גילה, כי המחסנים הענקיים של בגדי היהודים הנרצחים, שנערמו במחנות־המוות, לא היו מיועדים לאוכלוסיה הגרמנית בלבד: „משרפות טרבלינקה או אשווינצ'ים כמעט שעמדו ליעשות אחת מצורות האינדוסטריאליזאציה של פולין, בסיס להקמת מפעלים גדולים, משפיעים לכל רחבי פולין גאות כלכלית בצורת רכוש יהודי. מטענים יקרי־ערך יותר היו נשלחים בקרונות־הרכבת לגרמניה. בכל־זאת נשארו סמרטוטים ושבר־יכלים, שאותם אפשר היה לחלק בקרב צמאי רווחים“.

אכן, זו היתה אחת מתחבולותיה השטניות ביותר של הנאציות — כי על היהודים לממן, תוך תהליך השמדתם המוחלטת, לא רק את עצם מפעל השמדתם, אלא, במידה ידועה, גם את המשטר הנאצי ואת תכנית ההשתלטות הנאצית על העמים באירופה.

ד. הישבון הדמים של העם היהודי

(1) 6,5 מיליון יהודים נעדרים באירופה:

המאמץ העליון להכריע את חיי־הטרף הנאצית עלה לאנושות בהרבה

מיליוני קרבנות. כל אומה באירופה ובתבל כולה, שהתיצבה נוכח הסתערוּת־

⁶³ Nowe Widnokregi, Moskwa, Nr. 6, 1945

הקצף של היה זה וחירפה נפשה למען חירותה ולמען חירות האנושות, שילמה כופר־דמים ניכר. ואולם כופר־הדמים הכללי לא חולק בין האומות בשווה. הדבר היה תלוי בהשתלשלות המערכה שבחזיתות השונות ובכיווני התפתחותם של קרבות־ההכרעה. היו אומות שמהלך המלחמה ונסיבותיה נתנו להן לפטור עצמם בתשלום־דם נמוך, בערך. מספר חללי המלחמה של האומות האנגלו־סאכסיות, של צרפת ושל בנות־ברית אחרות, לא הגיע גם לאחוז אחד מהאוכלוסיה שלהן. בבריטניה נתפרסמה סטאטיסטיקה מדויקת: 335.506 הרוגי־מלחמה ממספר 45 מיליון תושביה⁶⁴. בארצות־הברית, קטן הרבה אחוז הקרבנות לפי הסטאטיסטיקה הרשמית גם מזה: 273.830 חללים ממספר 140 מיליון תושבים⁶⁵. והיו אומות, אשר קצב המלחמה ותנאי הקרבות הקיזו הרבה מאוד מדמן. אחוז הקרבנות של עמי ברית־המועצות, של העם הפולני, של עמי יוגוסלאביה, וביחוד של העם הסרבי, הגיע לכדי 8—11 אחוז מכלל אוכלוסייתם. ברוסיה היו, לפי המשוער, 20 מיליון קרבנות, בפרט לין — 2 מיליונים, ביוגוסלאביה — 1.7 מיליון⁶⁶.

ואולם כל מיליוני הנפשות, שניספו תוך מהלך המערכה, אם במישרין — כלוחמים בחזיתות המלחמה ואם בעקיפין — בכל תכסיסי־הקרב של המלחמה הטוטאלית, הם קרבנות אקטיביים של המלחמה, קרבנות שהיו הכרחיים בהתמודדות הגורלית עם המפלצת הנאצית. מלבד זאת יש בו במאונ־דמים זה של כל אומה חשבון של „זכות” וחשבון של „חובה”, שהרי הצד שכנגד, היריב הנאצי, נאלץ לשפוך את דמו — דם תחת דם. בכל הקרבנות האלה היתה איפוא משום תועלת מלחמתית, כי בכוחם הושגה ההכרעה ונרכש הנצחון.

לעומת זה כל אותם מיליוני היהודים, זקנים עם נערים, נשים וטף, אשר לא בקרבות ניספו, אלא הועלו על הגרדום לפי תכנית־השמדה מיוחדת, לא היו אלא קרבן־חינם, טרף לחמת־הטירוף של הנאציות. היהדות לבדה נתבעה לשלם מחיר מיוחד בעבור נסיון־ההפיכה הנאצי בצורה כזו ובהיקף כזה. כי אכן מיוחד הוא חשבון־הדמים של יהדות אירופה: (א) היהודים נשמדו בצורה טוטאלית ללא הבדל מין וגיל וללא הבחנה כלשהי; (ב) השמדת

⁶⁴ Jewish Affairs, February 1946

⁶⁵ שם.

⁶⁶ שם.

היהודים עלתה לנאציות בזיל הזול, כמעט בלי תשלום דמים; ג) היהדות שבאזורי ההשתלטות הנאצית נעקרה משרשה ממש ונהרסה הרס ביולוגי מוחלט.

עם עריכת מאזן־הדמים היהודי, עולה בכל בהירותו ההבדל היסודי שבין חללי המלחמה לבין חללי ההשמדה. כל אומה מהמשתתפות במלחמה בנאציות יודעת למנות מספר לאבדותיה, כי קרבנות המלחמה רשומים בשמותיהם, שמורים תאריכי מותם ומקומות קבורתם. ואולם חללי־ההשמדה נאספו המונים־המונים לתוך קרונות־המות כבני־בלי־שם, כחומר־פסולת מיועד לשרפה, שאינו ראוי אפילו להרשמה מדויקת ומפורטת. איך תמנה מספר לקרבנות אשר אנקת־המוות האחרונה שלהם עלתה בארובת־המשרפות ואפר עצמותיהם פוזר ברוח? אכן, אי־אפשר לנו לקבוע בדיוק את מספר היהודים חללי המשטר הנאצי, ורק על מספר־שבמשוער ניתן לדבר כאן.

ואמנם החישובים הסטאטיסטיים שנעשו בזה, בשנה הראשונה לסיום המלחמה, העלו מספרים שונים זה מזה שינוי ניכר. לפי כתב־האשמה במשפט פושעי המלחמה הנאצים בנירנברג עולה מספר היהודים שנעדרו באירופה תחת המשטר הנאצי ל־5 מיליונים ו־700 אלף⁶⁷. ואולם עם מהלך משפט זה קבע אחד העדים החשובים, ראש פלוגת הס. ס., וילהלם הייטל, כי לפי מיטב ידיעותיו נרצחו 6 מיליוני יהודים באירופה, מהם 4 מיליונים במחנות־ההשמדה המיוחדים ו־2 מיליונים בדרכים אחרות, ביחוד ע"י משטרת־הבטחון הנאצית באזורי החזית הרוסית⁶⁸. מספר זה, 6 מיליונים יהודים נרצחים, נקטו כמה חוקרים מוסמכים של קורות מלחמת־ההשמדה ביהודים. איליה ארנבורג, הסופר הסובייטי־היהודי, הצהיר באביב 1945 עם ביקורו בפול־גריה, כדברים האלה: „במשך נסיעותי בכל חלקי חזית המלחמה עלה בידי לאסוף חומר סטאטיסטי רב על מידת השמדת היהודים בשטחי הכיבוש הנאציים. 6 מיליון יהודים נשמדו בידי חיות־הטרף הנאציות. בשטחים הסובייטיים, שנמצאו תחת עול הכיבוש הגרמני לא ניצלו אלא 30 אלף יהודים, בעיר קיוב נשארו מיישוב יהודי בן 70 אלף נפש — 20 נפש, במינסק היו לפני המלחמה 100 אלף יהודים, ורק אלף ניצלו, בברדיצ'וב נשארו 12 יהודים

⁶⁷ ביולטין של „רויטר“, מיום 10 באוקטובר 1945.

⁶⁸ „הארץ“, מיום 16 בדצמבר 1945.

ממספר 40 אלף⁶⁹. בראשית שנת 1946 פירסם הקונגרס היהודי העולמי בניוירוק מחקר סטטיסטי מפורט של יעקב לשצ'ינסקי על מספר הנרצחים בכל ארץ וארץ, וגם מחקר זה העלה מספר 6 מיליון קרבנות יהודים, לפי הפירוט דלקמן⁷⁰:

ט ב ל ה א'

מספר קרבנות היהודים באירופה הכבושה בידי הנאצים

בשנות המלחמה 1939—1945

ה א ר צ	האוכלוסיה היהודית בספטמבר 1939	מספר האבדות של היהודים	אחוז האבדות של תיהודים
פולין	3.300.000	2.800.000	85.0
ברית-המועצות (שטחים שנכבשו ע"י גרמניה)	2.100.000	1.500.000	71.4
רומניה	850.000	425.000	50.0
הונגריה	404.000	200.000	49.5
צ'כוסלובקיה	315.000	260.000	82.5
צרפת	300.000	90.000	30.0
גרמניה	210.000	170.000	81.0
אוסטריה	60.000	40.000	66.6
ליטא	150.000	135.000	90.0
הולאנד	150.000	90.000	60.0
לטביה	95.000	85.000	89.5
בלגיה	90.000	40.000	44.4
יוגוסלביה	75.000	55.000	73.3
יוון	75.000	60.000	80.0
איטליה	57.000	15.000	26.3
בולגריה	50.000	7.000	14.0
ארצות אחרות (אסטוניה, דניה לופסמבורג, נורבגיה, דנציג)	20.000	6.000	30.0
ס"ה	8.301.000	5.978.000	72.0%

ואולם לאור המחקרים המדויקים על מספר שרידי היהודים באירופה נראית הערכה זו כאופטימית מדי. כל הסיכומים של שארית היהודים

⁶⁹ ביולטין של „פלקור“, מיום 5 באפריל 1945.

⁷⁰ Jewish Affairs, February 1946

באזורים ששוחררו מגלים, כי באירופה נעדרים למעלה מ־6 מיליון יהודים. אמנם במצב הנדידה המבוהלת והזרימה הבלתי־פוסקת, שבהן היתה נתונה שארית היהדות באירופה בתקופה הראשונה שלאחרי הנצחון, לא היה קל ביותר לקבוע בדיוק נמרץ את מספר השרידים. במשך השנה הראשונה של השחרור נעשו שתי הערכות מאת מוסדות מוסמכים. ההערכה הראשונה נעשתה מיד עם סיום המלחמה, ע"י הקונגרס היהודי העולמי והשניה נעשתה מאוחר יותר קצת, בראשית שנת 1946, ע"י ועדת החקירה האנגלית־אמריקאית. נעתיק בזה את שתי ההערכות.

ט ב ל ה ב'

מספר היהודים באירופה המשוחררת (מלבד רוסיה) עם סיום המלחמה לפי הערכת הקונגרס היהודי העולמי⁷¹

ה א ר ץ	שרידי היהודים
פולין	60.000 — 70.000
רומניה	300.000 — 320.000
גרמניה	6.000
הונגריה	200.000
צ'כוסלובקיה	30.000 — 35.000
צרפת	170.000 — 180.000
אוסטריה	5.000
הולאנד	25.000
יוגוסלאביה	9.000
יוון	16.000
בלגיה	30.000 — 35.000
איטליה	35.000
בולגריה	40.000
דניה	5.000 — 6.000
לופסמבורג	500
נורבגיה	700
ליטא	2.000 — 3.000
לטביה	1.000
אסטוניה	500
ס"ה	935.700 — 987.700

יש להעיר, כי בסיכום זה חסרים הפליטים והנידחים ניצולי המחנות בתחומי גרמניה, אוסטריה, צ'כוסלובקיה ואיטליה.

ט ב ל ה ג'

שרידי היהודים, הפליטים והנידחים בארצות אירופה (מלבד רוסיה)

לפי הערכת ועדת החקירה האנגלית-אמריקאית

בראשית שנת 1946⁷²

ה א ר צ	אורחים	פליטים ונידחים	ביחד
אלבניה	50	250	300
אוסטריה	7.000	8.000	15.000
בלגיה	25.000	8.000	33.000
בולגריה	45.000	—	45.000
צ'כוסלובקיה	60.000	5.000	65.000
דניה	5.500	—	5.500
פינלנד	1.800	—	1.800
צרפת	160.000	20.000	180.000
גרמניה	20.000	74.000	94.000
יוון	10.000	—	10.000
הולאנד	24.000	6.000	30.000
הונגריה	200.000	—	200.000
איטליה	30.000	16.000	46.000
לופסמבורג	500	—	500
נורבגיה	750	250	1.000
פולין	80.000	—	80.000
רומניה	320.000	15.000	335.000
יוגוסלביה	11.000	—	11.000
סה	1.000.600	152.500	1.153.100

גם לפי ההערכה האחרונה, הגדולה יותר, נעדרים איפוא במדינות אירופה, מלבד רוסיה הסובייטית, 5 מיליונים יהודים, בערך.
על מספר היהודים ברוסיה הסובייטית עם גמר המלחמה אין שום ידיעות רשמיות, והערכת מספר אבודותיה של יהדות רוסיה קשה, משום שלא

ידוע, כמה תושבים יהודים נמלטו, בראשית המלחמה, בשנת 1941, מהאזורים שנכבשו ע"י גרמניה והגיעו לתחומי רוסיה רבתי. לפי עדותו של איליה ארנבורג, שהובאה לעיל, בוצע מפעל־ההשמדה כמעט במלואו באזורי אוקראינה, רוסיה הלבנה וגם בחלק מרוסיה המרכזית. ולפיכך יש להניח, כי הערכתו של לשצ'ינסקי, שקרוב ל־600 אלף יהודים מתושבי האזורים שנכבשו ניצלו, היא אופטימית למדי. גם במאזן־הדמים של יהדות פולין אופטימית הערכתו של לשצ'ינסקי. לפי השבועון אבדו 2,8 מיליון יהודי פולין, ואולם לפי התזכיר שהוגש בשם הרעד היהודי המרכזי בפולין לועדת החקירה האנגלית אמריקאית לעניני ארץ־ישראל מגיע מספר הנעדרים מיהדות פולין לכדי 3 מיליון ויותר.⁷³ ואמנם, עם סיום המלחמה היה מספר שארית יהודי פולין בערך כזה: 30—50 אלף מסתתרים בפולין עצמה, 40—50 אלף שרידי הטבח במחנות־העיניים שבגרמניה, 150 אלף פליטים ומגורשים בתחומי רוסיה הסובייטית, 30—40 אלף שהגרו ונמלטו בתקופת המלחמה לארצות אחרות (ארץ־ישראל, אמריקה, שאַנחיי, בצבא הפולני וכו'); וביחד נשארו איפוא בחיים בסך־הכל 250—290 אלף יהודי פולין.

מספר היהודים הנעדרים באירופה המשותרת, חללי ההשמדה הישירה יחד עם קרבנות המציאות האכזרית שבאה בעקב ההשמדה, מגיע איפוא לכדי 6 מיליון ומחצית המיליון — 5 מיליון בכל הארצות הכבושות ובערך 1,5 מיליון ברוסיה (גם לפי הערכתו הזהירה של לשצ'ינסקי). יהדות אירופה הופחתה ב־66 אחוז, והעם היהודי בעולם כולו ב־40 אחוז. זהו מאזן־הדמים היהודי, ההיקף הכמותי של השואה.

(2) מה היתה אירופה ליהדות:

על סף המלחמה, בשנת 1939, הגיע מספר הנפשות של העם היהודי לנקודת־השיא: 16 מיליון ו־750 אלף. 9 מיליון ו־750 אלף יהודים — 58 אחוז מהעם היהודי כולו — ישבו באירופה; כמעט 8 מיליון יהודים, או 46 אחוז מיהודי העולם, היו מרוכזים באירופה המזרחית.⁷⁴ ביבשת אירופה, וביתר דיוק: באזורי תחום המושב היהודי שבמזרח־אירופה, עמדה ערישתם של

⁷³ „הארץ“, מיום 20 בפברואר 1946.

⁷⁴ א. רופין: מלחמת היהודים לקיומם, ע' 33.

70 אחוז בערך מיהודי העולם שבדורנו. משם גם יצא זרם ההגירה היהודית של מיליוני נפשות, אשר יצרו את מרכזי היהדות החדשים מעבר לים. לפיכך נחשבה יהדות מזרח-אירופה לאם-היהדות, ובעיקר — מבחינה ביולוגית. גידולו המכריע של העם היהודי בא במאה התשע-עשרה, ממספר 2.5 מיליון נפש בשנת 1800 עד 10.5 מיליון נפש בשנת 1900. וגידול זה בא בעיקר על-ידי יהדות מזרח-אירופה.

ביותר עולה לעינינו ערכה הביולוגי המכריע של היהדות במזרח-אירופה עם השוותנו אותה ליהדות הספרדית בקידמת אסיה ואפריקה. יהדות זו שבעבר היתה המקור להתפתחותה הפיסית של האומה, חדלה לחלוטין מלמלא תפקיד זה. בראשית המאה התשע-עשרה היתה בת מיליון נפש, ואחרי 140 שנה לא עלה מספרה על מיליון וחצי; חלקה של יהדות זו בעם היהודי כולו ירד, איפוא, מ־40 אחוז ל־9 אחוז, בערך. ואילו חלקה של היהדות האשכנזית עלה משיעור 44 אחוז מיהדות העולם בשנת 1800 עד לכדי 75 אחוז בשנת 1880. אמנם מאז הלך אחוז יהדות מזרח-אירופה וירד ובראשית המלחמה לא היתה אלא כדי 46 אחוז מכלל היהודים, ואולם ירידה זו היתה מיכנית, תוצאה מההגירה היהודית ההמונית והמתמדת מאזורי מזרח-אירופה לאירופה המערבית ולמדינות-הים.

מעמדה של יהדות מזרח-אירופה כאם-היהדות, נקבע גם על-ידי שלוש חותיה שניטשו למרחקים ושמהן צמחו וגדלו קיבוצים יהודיים גדולים חדשים. במשך מאה שנים, משנת 1840 עד שנת 1942, יצאו מאזורי אירופה המזרחית למעלה מ־4 מיליון יהודים, מהם השתקעו בארצות אירופה המערבית מחצית המיליון וכדי 3.5 מיליון יהודים הגיעו לארצות שמעבר לים⁷⁰. מיוצאי מזרח-אירופה אלה קם הקיבוץ היהודי הגדול והחזק ביבשת החדשה, באמריקה, על המרכז העיקרי שבו בארצות-הברית, ומהם קם גם הישוב היהודי המרוכז, יוצר הבית הלאומי היהודי בארץ-ישראל. עם תחילת זרם ההגירה היהודית בשנת 1880, היו בכל מדינות אמריקה כ־250 אלף יהודים, — 3.5 אחוזים מיהדות העולם, — ולפני המלחמה באירופה בשנת 1939 הגיע מספר היהודים בכל רחבי אמריקה עד 5.4 מיליון, ומהם בארצות-הברית בלבד קרוב ל־5 מיליון, לאמור, כמעט 30 אחוז מיהדות העולם. והישוב בארץ-ישראל

⁷⁰ י. לעשצנסקי: „געדאנק און לעבן“, ניו־יארק, מאי 1943, ע' 23.

גדל במשך 20 השנים שבין שתי מלחמות העולם מ־50 אלף — לחצי מיליון בקירוב, וגידול זה בא בעיקרו על־ידי זרם העולים המתמיד מארצות אירופה המזרחית. בשנות 1919—1942 עלו לארץ ישראל 358 אלף יהודים, מהם 90 אחוז בערך מאירופה, ובתוך אלה עד 45 אחוז מפולין.⁷⁶

את התפקיד של אִם היהדות מהבחינה הביולוגית היתה יהדות מזרח־אירופה ממלאת באופן יחסי עד לפני השואה. עם הירידה המוחלטת של הילודה אצל היהודים בארצות אירופה המערבית, היו קיבוצי היהודים באִירופה המזרחית המקור העיקרי לריבוי הטבעי של יהדות אירופה. בערב המלחמה, בשנת 1937, הגיע הרבוי הטבעי של יהדות מזרח־אירופה במוצצ לכדי 12—13 לאלף; הילודה היתה 25—24 לאלף והתמותה — 12 לאלף. מספר הלידות הגדול ביותר היה אצל יהודי קרפוטורוס — 35 לידות לאלף.⁷⁷ יהדות פולין, המרכז היהודי הגדול, החשוב והמלוכד ביותר שבמזרח־אירופה, שמנתה שליש מכלל היהודים באירופה, נתנה ריבוי טבעי של 40 אלף לשנה — יותר ממצצית עודף הילודה היהודית בכל אירופה.⁷⁸ אמנם גם בתוך יהדות מזרח־אירופה נתן את אותותיו התהליך השיטתי של צמצום הילודה, בכל־זאת היתה עוד יהדות מזרח־אירופה גם בתקופה האחרונה גורם מכריע בגידולו של העם היהודי. החוקר הנאצי סיראפס העלה, כי במשך 30 שנה, משנת 1900 ועד שנת 1930, נתנה היהדות במזרח־אירופה עודף טבעי של 2 מיליון 330 אלף נפש. לאמור שבתקופה זו גדלה יהדות המזרח כדי 35 אחוז.⁷⁹ ויעקב לשצ'ינסקי קבע, כי עוד בתקופה האחרונה שלפני המלחמה נתנה יהדות פולין בת 3.3 המיליון, ריבוי טבעי שווה לזה של 5 מיליון יהודי אמריקה.⁸⁰ מפני רמת הילודה היתה יהדות פולין צעירה מאוד מבחינת הרכב הגילים; המפקד הראשון בפולין העלה, כי 47 אחוז מהאוכלוסיה היהודית שלה עמדו בגיל הנעורים — היו פחות מבני עשרים,⁸¹ ומספר ילדי היהודים בפולין עד 14 שנה, — תינוקות ותלמידים בגיל בית־הספר —

⁷⁶ העליה, הישוב והתנועה הטבעית של האוכלוסיה בארץ־ישראל, ירושלים,

תש"ה, טבלא 6.

⁷⁷ רופין, מלחמת היהודים לקיומם, עמ' 73.

⁷⁸ Jewish Affairs, February 1946

⁷⁹ Seraphim: Das Judentum in osteuropäischen Raum, 430 עמ'

⁸⁰ Jewish Affairs, February 1946, 14 עמ'

⁸¹ Seraphim: Das Judentum, 433 עמ'

הגיע למיליון, לאמור לכדי 30 אחוז מכלל האוכלוסיה. מצב דומה לזה היה גם בליטה⁸².

רב היה ערכה של יהדות מזרח־אירופה כאס־היהדות גם מבחינה רוחנית־לאומית. עם כל הרדיפות והנגישות, היה דופק החיים הלאומיים של קיבוצי היהודים במזרח אירופה חזק מאוד: היתה להם לשון־אם יהודית, היה אורח־חיים יהודי מושרש במסורת עתיק־ימים, היתה תרבות יהודית רבת־גוונים והיו שבתות וימים טובים, אשר רישומם היה ניכר גם בתוך הסביבה הלא־יהודית ובחיים הכלכליים הכלליים. על פני מרחבי אירופה המזרחית היו זרועות קהילות ישראל לאלפים ממש, ומהן לא מעט בעיירות. שרוב מנינן יהודי וכל צביונן יהודי. במדינת פולין בלבד הגיע מספר הקהיר לות היהודיות המאורגנות והמופרות רשמית עד 900 ומעלה⁸³. ויהודי מזרח־אירופה היו נושאים את לאומיותם ברמה. במפקד האוכלוסיה בפולין נרשמו 87,8 אחוז יהודים דוברי אידיש (וגם עברית), בפסרביה ובפוקובינה נרשמו 80—95 אחוז יהודים דוברי אידיש, בטרנסילבניה — 62 וכ' ⁸⁴.

ואל יהדות זו כלתה הרעה מאת האויב האכזרי, כנגדה כיוון את חצי־הרעל, לה השחיו את כלי־משחיתו!

בשנת 1938, כשהנאציות התכוננה במלוא הקצב להסתערות העולמית ולמלחמת־הכליה ביהודים, היתה האוניברסיטה הגרמנית בקניגסברג אשר בפרוסיה המזרחית, עוסקת בפרסום עבודת מחקר מקיפה על „היהדות במרחב המזרח־אירופי“, בו השתדלה לתת סקירה מדויקת על מהותם והרכבם של מרכזי היהדות בתחום זה ועל ריכוזי הכוח היהודי בכל אחת מארצותיו. כיום ברור, כי תכלית המחקרים של הנאצים בשטח „ידענות היהודים“ היתה מעשית בהחלט, כי כל עיקרם לא בא אלא כדי לבסס מבחינה מדעית־אידיאולוגית את תכנית־ההשמדה ולקבוע מבחינה אסטרטגית את דרכי הגשמתה. ראייה חותכת לזה שימש גם הספר הנזכר למעלה. מחברו, פטר היינץ סיראפיים, פרופסור־עוזר באוניברסיטה של קניגסברג, הציג את עצמו, בדברי־הפתיחה ל„מחקרו“, כאיש המדע ולא כמדינאי. ואיש מדע זה לא די שסילף וזייף את כל תמונת חייהם של היהודים במזרח־

⁸² עמ' 14 Jewish Affairs, February 1946

⁸³ משה פראגר: יון מצולה החדש, תל־אביב, תש״א

⁸⁴ „אידישער קעמפער“, ניו־יארק 1945, נומר 615.

אירופה, אלא עוד צירף לספרו חומר אילוסטראציוני של טיפוסי יהודים, שמטרתו להציג את היהודים, ובעיקר את ילדי היהודים, כגזע מנוון ומושחת בתכלית. מלומד זה גם הופיע בפולין בעקבות הצבא הגרמני הפולש, עסק בעיבוד החומר הסטאטיסטי והאיסטראטגי על ריכוזי היהודים בשטחים הנכ"ש, והיה יועצו של הגנרל-גופרנאטור פראנק בשלבי ההכנה של ההשמדה. עוד במבוא למחקרו אמר, כי פשוט מתמיה הדבר, שהגרמנים עוסקים רק בחקר היהדות המערבית, ומזניחים את יהדות מזרח-אירופה: „הרי אותו מרחב מזרח-אירופה הוא מרכז-התווך, תחום-המושב המלוכד הגדול ביותר של היהדות בכלל, והמרכז הרוחני של היהדות החרדית בפרט, ובעיקר הוא המעין המתגבר שממנו יוצאות תנועות-ההגירה של היהודים”⁸⁵. ואמנם עוד עם שלבי-הביצוע הראשונים של מלחמת ההשמדה היתה בולטת המגמה לפגוע בראש וראשונה במרכזים החיוניים ביותר של היהדות; לשבור ולפורר אותו „תחום-מושב מלוכד”, לדכא ולהכניע אותו „מרכז רוחני של היהדות החרדית” על-ידי מסע פראי שיטתי נגד דת ישראל ונגד מסורת ישראל על כל גילוייהם. ומשמידי היהדות כמעט השיגו את מבוקשם. על מרכזי היהדות החיוניים ביותר, הן מבחינה גופנית-ביולוגית והן מבחינה רוחנית-לאומית ירדה מהלומה מכרעת. הושמדו 75—80 אחוז מיהודי מזרח-אירופה. מיהדות פולין, הקיבוץ היהודי הראשון במעלה באירופה, הושמדו 90 אחוז. י. לשצ'ינסקי העלה, כי השואה פגעה דווקא במצודות החזקות והעיקריות של היהדות, וגם בכל ארץ וארץ, ברומניה, בצ'כוסלובקיה, בהונגריה ועוד, נפגעו דווקא אותם אזורים, שבהם היו מרוכזים היהודים האדוקים במסורת ביותר והבריאים ביותר מבחינה ביולוגית⁸⁶.

אף-על-פי-כן לא השיגה הנאציות את מלוא מבוקשה. הלא אותו מומחה נאצי סיראפים, הדגיש בספרו: „ואולם יהדות-מזרח-אירופה זו לא נשארה מוגבלת בתחומי אירופה התיכונה והמזרחית. היא עוררה, ביחוד במאה שעברה, את תנועת ההגירה הגדולה של היהודים ממזרח-למערב ואל מעבר לים, ועמה הועברו יהודי המזרח לאירופה המרכזית והמערבית ובעיקר — לאמריקה”.

⁸⁵ עמ' 14, Das Judentum in osteuropäischen Raum.

⁸⁶ „אידישער קעמפער”, ניו-יארק 1945, נומר 615, ע' 12.

ואמנם, יהדות־מזרח־אירופה זו, "יהודי־המזרח" ("אוסט־יודן") בפי הנאצי, חרגה בתוצאה מתהליך היסטורי כביר מהתחום הגיאוגרפי, או הגיאופוליטי בנוסחה הנאצית, של ארצות אירופה המזרחית. תחושת־העתיד שבאומה כאילו ראתה מראש את השואה, את הסערה המתקבת, ומתוך חוש־פלא זה נתעוררה אִס־היהדות במזרח־אירופה לשני מפעלי־הצלה כבירים, לריכוז קיבוץ יהודי בן־מיליונים באמריקה, ולהקמת מצודה יהודית לאומית עצמאית בארץ־ישראל. את המוניה הזרימה לעבר המפלט, המוכן והמזומן והפתוח לרווחה — לאמריקה; ואת בחירי חלוציה כיוונה לעבר המולדת ההיסטורית, ושני מפעלי־הצלה אלה כאילו משלימים אחד את משנהו. יהדות אמריקה העצומה בהמוניה, הצילה את קיום האומה מבחינה ביולוגית, והישוב בארץ־ישראל, הקטן בכמותו, טעון להט לאומי גדול ורצון־קיום לאומי חזק.

עובדה מכרעת זו, שיהדות־המזרח, "לא נשארה מוגבלת בתחומי אירופה התיכונה והמזרחית", לצערו הרב של החוקר הנאצי, היא ערובה לעתיד האומה. ואולם הנחמה שיש בה בעובדה זו, אין בה כדי להשכיח מלבנו את אסוננו הנורא — כי יהדות מזרח־אירופה, גזע רב־פאר זה, נעקר משרשו, וללא תקנה. וזו הרי היתה תכלית מזימתו של הצורר — להכרית את הגזע ולעקור את השרשים.

(3) ההרס הביולוגי של יהדות אירופה:

יש עובדה מספרית אחת המקפלת בתוכה את כל היקף ההרס הביולוגי של יהדות־אירופה: מתוך מיליון ומחצית המיליון ילדים יהודים, שהיו כפי המשוער, בשטחי השלטון הנאצי באירופה, נשארו לפליטה מעט מזער. ושוב חסרה סטטיסטיקה מדויקת על מספר הילדים הניצולים, ברם ההערכה האופטימית ביותר היא, כי באירופה (מחוץ לרוסיה) נמצאו בשנת 1946 כ־150 אלף ילדים יהודים עד גיל 14⁸⁷. מהערכה זו נובע, כי 90 אחוז, בקירוב, ממספר הילדים היהודים באירופה הכבושה נשמדו בידי הנאצים.

סיכום זה מראה ברור, עד כמה היה המשטר הנאצי נלחם מלחמת־חרמה מיוחדת בילדי־יהודים. מהאוכלוסיה היהודית בכללה הושמדו

⁸⁷ לפי עדותו של מנהל הגוינט, ד"ר י. שווארץ בפני ועדת־החקירה האנגלית־האמריקאית, דו"ח מועדת־החקירה, כרך ראשון, עמ' 63.

באירופה הכבושה 75 אחוז, ואילו הילדים שבתוכה הושמדו ביתר שאת. ואכן, בכל שלבי הגשמתה של תכנית השמדת היהודים אפשר היה להבחין, כי על ילדי היהודים היו מסתערים המשמידים במרץ־משנה ובאכזריות כפולה ומכּוּר־פּלֵת. בעיקר גרמה לכך, כמובן, המטרה להשמיד את הגזע היהודי בשרשו, שלא יוסיף לקום עוד. ואולם לא מעט השפיעו בזה גם שני גורמים אחרים: הגורם הכלכלי, כי את הילדים לא יכול היה המשטר הנאצי לנצל למאמץ המלחמתי שלו, להטיל עליהם את עבודת־הכפיה; והגורם הסאדיסטי: בילדים, בחלשים שבחלשים, אפשר היה לו למשטר המרצחים לכלות את כל חמת הטירוף הסאדיסטי, וכל מרצח יכול לספק בהם את תאוותיו הבהמיות. בכל השתלשלות מסע־ההשמדה, משלב־ההכנה של הריסת החיים הציבוריים־תרבותיים בקיבוצי היהודים, עד להרעבה השיטתית של האוכלוסיה היהודית המבודדת בגיטאות ועד לטבח־הבזק המאורגן, היתה בולטת השיטה לפגוע מתוך כוונה ברורה ומתוך הנאה סאדיסטית מיוחדת בילד היהודי; בשום פשע מפשעה האיומים של גרמניה הנאצית לא נתערטל פרצוף פראותה בכל אימתו, לא נתגלתה החיה שבאדם בכל אופל תהור מיותה, כמו בפגישת הקלגסים הגרמניים פנים אל פנים עם ילדי היהודים. ידוע, כי גם פושעים פליליים, רוצחים זדונים, נרתעים לא פעם רתיעה אינסטינקטיבית מפני מבט עינו התמים וחיוכו הזך של הילד. גם בלב המושחת שבפושעים מתעורר זיק חבוי אחרון של חמלה ורחמים למראיהם. וכאן היה חזיון הפוך. הסאדיסטים הגרמנים, שחונכו ואומנו באסכולת־הרצח, שניצלו את כל הישגי המדע והטכניקה המודרנית, כדי לשכלל את שיטות־הרצח, היו מגיעים לידי רתיחת דם־הרוצחים שלהם עם פגישה בכל יהודי חלש ומעונה וביחוד עם פגישה בילדי היהודים: בתינוקות של בית־רבן, בפעוטות בגיל השעשועים, בעוללים בעריסותיהם, ביונקי שדיים, ברפים שנולדו — כל שהקרבות היו נטולי־אונים יותר, היו מגרים יותר את חמת המרצחים.

עובד־כפיה יהודי, שנרתם לעבודה בבית־חרושת גרמני בגיטו פייטרי־קוב, תיאר, כיצד ערכו אנשי הגיסטאפו את ציד אחרוני הילדים היהודים של עובדי־הכפיה, אשר הושארו בחיים בגלל שירותם הכלכלי: „פתחו במפקד. נראו פני אחד מהגיסטאפו, איש צעיר לימים, ובידיו רשימה. —

נשמע קול: אלה שיש להם ילדים, ירימו יד! — תיכף יוציאו את הילדים אלי!... הוא פרץ בצווחה: אערוך חיפוש וכל ילד שאמצא ירה יירה בו במקום! ובדבריו הוציא את אקדוחו והראה איך יורים. בית־החרושת זקוק לגברים חסונים, רק להם הזכות להשאיר! — — — אחר־כך התחיל נוהם כחיה טורפת: את הילדים אקח עמי! אין צורך לבית־החרושת בילדים, לא גן־ילדים כאן! ובכן, אלה ילכו עמי!"⁸⁸

ביום 12 באוקטובר שנת 1943, עת באיזור פולין הכבושה התקיימו עוד כמה מחנות של עובדי־כפיה יהודים ומספר היהודים נערך כדי 250 אלה, נתקבל בלונדון מברק מנציג הממשלה הפולנית, בו הודיע בקיצור נמרץ: "הילדים היהודים נשמדו, הם אינם עוד!"⁸⁹.

עֲד־ראיה פולני, שנוכח בגיטו וורשה בזמן גירוש היהודים ברכבות־המוות, מספר בחוברת מיוחדת, שהופיעה בוורשה בדרך אי־ליגאלית, כיצד רצחו הגרמנים המוני ילדים ברחובות העיר: "12 באוגוסט 1942. — בבוקר ראיתי שתי עגלות גדולות, מלאות גופות של ילדים קטנים מאוד (עד גיל שנתיים)". "19 באוגוסט 1942. — הערב ראיתי בפינת רחוב גנשה ואֶקֶר־פובה קבוצה של 150—200 ילדים קטנים מצטופפים יחד. כנגדם עמדו שני גרמנים, וכיוונו בהם את רוביהם. —" ⁹⁰ "והועד הלאומי היהודי" במחתרת פולין הודיע באחד מהדינים־החשבונוֹת שלו על חיסול הגיטו בטארנוב: ה"חיסול הסופי של גיטו טארנוב נעשה בימים הראשונים של ספטמבר 1943. גם כאן, כמו ביתר המקומות, הוטענו היהודים בקרונות־משא (150 איש בכל קרון), אשר רצפותיו היו מכוסות סיד. הקרונות נחתמו ונשלחו למקום־המות. הילדים נאספו בבנין מיוחד, אשר נסגר היטב ואחר־כך הופצץ" ⁹¹ "והועד הלאומי" הצרפתי בגלות לונדון פירסם דין־חשבוֹן על ציד הילדים היהודים שנערך בפאריס ובערי צרפת אחרות ע"י שלטונות הכיבוש הגרמני: "4,000 ילדים נלקחו מהוריהם ונשלחו בכיוון למזרח,

⁸⁸ יעקב קורץ: ספר עדות לשברון ישראל בפולין, ע' 344.

⁸⁹ The Ghetto Speaks, New-York, January 1944

M. B.: Likwidacja Ghetta, Reportaż, Wiadomosci Polskie, ⁹⁰

Londyn, 7.12.1942.

⁹¹ ביולטין של ועדת ההצלה שע"י הסוכנות היהודית לארץ־ישראל, יולי

1944, ע' 13.

אחרי שנטלו מהם את תעודותיהם. הפעולות האלו לוּוּ מחזות קורעי לב בצרפת כולה. יותר מ־300 התאבדויות נרשמו בפאריס עצמה. 15 שוטרים צרפתיים, אשר סירבו להשתתף בפעולות־משטרה אלה נורו ע"י הגיס־טאפּוֹ, ו־400 אחרים נאסרו. במקומות אחרים נאסרו כמרים צרפתיים בגלל סירובם למסור לגרמנים ילדים יהודים"⁹².

ולהם, לילדים התמימים שעוד לא הגיעו לכלל הכרת החיים ועוד לא תפסו את כל חידת גורלם היהודי, היו התליינים הנאצים מתחכמים וממציאים במיוחד מיתות משונות ואכזריות. כאילו מישחק־ההתעללות בילדים היהודים היתה להם תכלית בפני עצמה. צורות־ההשמדה של הילדים היהודים מעוררות זועת־בלהות. בכל־זאת נעשה נסיון להעלותן על הכתב. נביא בזה עובדות אחדות לפי תיאוריהם של עדי־ראיה⁹³. ביומן ב"תוך הגיהנום", שהוצא בדרך אי־ליגאלית ע"י ארגוני המחתרת בפולין הכבושה, סופר על מפקד בית־הסוהר בליצמנשטאדט־לודז', מנהיג הס. ס. קורט, כי "בישבו בתוך כורסתו, היה יורה בילדים יהודים המובאים לפניו, ואחר היה דורסם וממותת אותם במגפיו המפורזלים"⁹⁴. בדיון־חשבון שהגיע בשנת 1943 מפולין הכבושה לממשלה הפולנית בלונדון נקבע: "עם חיסול הגיטאות היו יורים בילדים יהודים במכונות־יריה, מחשמלים אותם, חונקים אותם. — היו מקרים, שחיילים גרמנים חטפו ילדים מזרועות אמותיהם ורוצצו גול־גולתיהם באבני המדרכה"⁹⁵. עדי־ראיה מגיטו ראדום מוסר: "לפי שידוע לי, היו רשומים בזמן האחרון בגיטו שמונים ילד וילדה. אלפיים נורו ביחידות ובהמונים, ברחובות ובמגרשים. אחד המראות המוזעזעים ביותר היה כינוס הילדים יום אחד בככר העיר, הושבתם בעגלה ויריה בזה אחר זה"⁹⁶. בתיאור מעשה השמדת היהודים בגליציה המזרחית נמסר פרט זה: "ליידוביץ (איש הס.ס.) זה התפרץ אל תוך בית־היתומים היהודי וכל 40 ילדי המוסד נארו בשקים, הובאו במכונות־משא אל הקבר המשותף ושם נקברו

⁹² Conditions in Occupied Territories, Nr. 6, London

⁹³ משה פראגר: שואת ילדי היהודים באירופה. מפרשת השואה. חוברת ב'.

ירושלים, ע' 68.

⁹⁴ In Hell, A Document published in Underground Poland, reprinted

in London 1944.

⁹⁵ The Ghetto Speaks, January 1944

⁹⁶ "קול דמי אחים", תעודות מגיטאות, ע' 30.

חיים" ⁹⁷. במשפט פושעי־המלחמה הנאצים בנירנברג הוצג כתב־עדות של אשה צרפתית, אשר נוכחה בימי חיסול הגיטו בלבוב: „בעת השמדת הגיטו בלבוב נמסרו ילדים יהודים קטנים לארגון, הנוער ההיטלראי (היטלר יוגנד) והוא היה משתמש בהם לאימונים בקליעה" ⁹⁸.

ילדי היהודים, שהועמדו ראשונים בתור לחיסול, וחיסולם נעשה בכל האמצעים, נעלמו איפוא כמעט כליל באותם האזורים שבהם עברה סערת־הכליון הנאצית. יהדות מזרח־אירופה ברוכת־הילדים, שהיתה מקור ראשון במעלה לריכוזי הטבעי של העם היהודי, נשארה ערירה, כי גם שרידיה, שניצלו מכליון, רובם שכולים. בפולין המשוחררת נרשמו בחודש אוגוסט 1945 — 80 אלף יהודים, ובתוכם רק 5 אלפים ילדים: 300 עד גיל 3 שנים, 1.000 בגיל 3—7 שנים, 2.500 בגיל 7—10 שנים, 1.200 בגיל 10—14 ⁹⁹. לפי מבנה הגילים של יהדות פולין לפני המלחמה, היה מספר הילדים הניצולים בפולין המשוחררת צריך להגיע לכדי 24 אלף ילדים. מספר הילדים הוקטן איפוא פי 4 יותר ממספר הגדולים. ותמונה קודרת גם מזו נתקבלה עם הרשמת שרידי היהודים באירופה המערבית. בווינה, שבה נאספו לאחר שיחרורה כמה אלפים יהודים, נמצאו 12 ילדים יהודים! ¹⁰⁰, בפראג בירת צ'כוסלובקיה, נמצאו לפני המלחמה 30 אלף יהודים; בימי השחרור נאספו רק 30 ילדים בגיל בית־הספר ¹⁰¹. בבגליה נערכה הרשמת הנוער היהודי שחזר למקומות מגוריו ונמצא, כי ממספר 2.342 נערים שנעקרו וגורשו, חזרו 18 — לא כדי אחוז אחד, וממספר 2.021 נערות, חזרו 21 — אחוז אחד ¹⁰². ודין־חשבון מוסמך, שנתפרסם ע"י לשכת הילד של מיניסטריון־העבודה האמריקאי, קובע, כי באזורי אירופה המשוחררת אין כמעט ילדים יהודים בגיל הרך, עד 12 שנים ¹⁰³.

כאן כל עומק השואה שבאִתנו בעטייה של מלחמת־ההשמדה.

⁹⁷ „פרשת הדמים של קוסוב“, הוצאת ועדת ההצלה שע"י הסוכנות היהודית לארץ־ישראל, ע' 13.

⁹⁸ ביולטין של „רויטר“, מיום 14 בפברואר 1946.

⁹⁹ „פאקטן און מיינונגען“, ניו־יארק, מערץ 1946, ע' 3.

¹⁰⁰ New-York Times, 5.12.1945

¹⁰¹ „דבר“, מיום 14 באפריל 1946.

¹⁰² שם.

¹⁰³ ביולטין של „פלקור“, מיום 4 בינואר 1946.

וכאן, ההבדל בין מאזן המלחמה של כל האומות, אשר הקריבו אחוז מחילותיהן בהתמודדות עם הנאציות, בין מאזן ההשמה של העם היהודי. עמי אירופה, וביותר עמי ברית-המועצות, שהילודה היא אצלם בסימן העליה, יש ביכולתם להקים מבחינה ביולוגית את הריסות המלחמה ולמלא את החסר ע"י הריבוי הטבעי. ואילו היהודים באזורים שנפגעו ע"י השואה, אין להם שום סיכוי להגדיל בעתיד את האוכלוסיה שלהם ולמלא את חסרונם, ולא עוד אלא, שבאין ילדים תהיה האוכלוסיה שלהם מתמעטת והולכת. העובדה שכה מעטים הילדים היהודים באירופה פירושה — שבתקופת עשרים השנה, 1955—1975, יופחת בה מספר הנשואים של זוגות צעירים יהודים, הלך ופוחת. אסון היהודים הוא איפוא מרחיק-לכת וכבד תוצאות מאין דוגמתו. הנזק שנגרם לעמים על-ידי התפרצות-הזעם הנאצית ניתן לפיצוי והריסתם ניתן לשיקום. הנזק של העם היהודי אינו ניתן לפיצוי והריסתו עוד תלך ותעמיק.

ה. השתתפות היהודים כמאמץ המלחמתי הכללי

(1) חיילים יהודים בצבאות-הברית:

עם סיכום קרבנות היהודים בהתמודדות הגורלית של האנושות עם הנאציות הגרמנית, אין להסיח את הדעת מהדבר, כי העם היהודי נאלץ לשלם מחיר-דמים-משנה, משני עברי המיתרס: גם כקרבנו העיקרי של משטר-המרצחים בכל ארצות אירופה המשוועבדת, וגם כשותף נאמן לבעלי-הברית בכל חזיתות תבל.

כאזרחי המדינות, היו היהודים חלק אורגני בכל צבאות-הברית הלוחמים, ואולם נוסף על זאת הצטיינו עוד היהודים במאמציהם המלחמתיים המיוחדים. בארצות שלא הוכרו בהן שירות-צבאי של חובה התבלטו היהודים במספר המתנדבים לצבא. בארצות שבהן נעשה גיוס צבאי כללי, היה ניכר למדי אחוז היהודים בשירותים החיוניים ביותר של המלחמה. בדרך כלל, הצטיינו החיילים היהודים בכל צבאות הלוחמים ובכל חזיתות המערכה העולמית בלהט-הקרב ובכוננות להקרבה. הראיה החותכת ביותר לכך הוא האחוז הגבוה של יהודים שהוענקו להם אותות הצטיינות צבאית. אכן, חירוף-נפש זה של היהודים הלוחמים מובן בהחלט: הם נלחמו לזכותם לחיים

ממש, ואש־הנקם בערה בהם לאויבו בנפש של העם היהודי. ואולם עם סיכום מאמצי המלחמה, אין לשכוח, כי רוח לוחמת זו עלתה לעם היהודי בתרומת־דם יתירה, בתוספת קרבנות.

את המספר הכללי של החיילים היהודים במערכה העולמית אפשר לתת רק בדרך אומדנה. מספרם המדויק לא נתפרסם רשמית וגם אי־אפשר היה שיתפרסם. המעצמות הגדולות של הברית, שהמציאו את חלק־הארי של המוני הצבא, בארצות־הברית ובברית־המועצות, אינם נוהגים לרשום את השתייכותו הלאומית או הדתית של החייל. ואולם מאחר שבמעצמות אלו הונהג שירות צבאי כללי, הרי לא קשה להעריך את מספר החיילים היהודים לפי אחוז היהודים באוכלוסיה הכללית. בשתי המעצמות הללו נמצאו בתקופת המלחמה גדולי המרכזים היהודים, הגושים היהודים העיקריים בתבל; בכל אחת מהן הגיע מספר היהודים ל־5 מיליונים, בערך (ברוסיה — יחד עם האזורים הנכבשים והנספחים: פולין המזרחית, המדינות הבלטיות וכו'), ומספר החיילים היהודים הגיע איפוא בהן לכדי מיליון ומעלה. ואמנם הערכות מוסמכות העלו עד 500 אלף חיילים יהודים בארצות־הברית של אמריקה¹ ובערך 450—600 אלף בברית־המועצות². על מספר החיילים היהודים בצבאות האימפריה הבריטית יש חשבון מפורט למדי. בשירות הלוחמים של בריטניה־הגדולה היו 60—62 אלף יהודים, ובשירות הלוחמים של שאר שטחי האימפריה — 25 אלף, ביחד 85 אלף³. בצבאות פולין לכל צורותיהם ומהדורותיהם: בצבא המדינה במלחמת גרמניה־פולין בספטמבר 1939, בחטיבות הפולניות הלוחמות שבגייסות הברית האנגלו־סאכסית יחד עם חיל־השחרור הפולני שבחזית הצבא האדום — השתתפו כדי 150 אלף יהודים⁴. בצבא הצרפתים — 80 אלף יהודים⁵, בארץ־ישראל — עד 30 אלף יהודים, ובכל יתר המדינות הלוחמות בנאציות, בבלגיה, בהולאנד, בצ'כר סלובקיה ובאירופה הדרומית־מזרחית (יוגוסלביה, יוון וכו') — 150—100 אלף חיילים יהודים⁶. נמצא, איפוא, כי בכל חילות הברית השתתפו השתת־פות פעילה עד כדי 1.5 מיליון יהודים.

¹ „פאקטן און מיינונגען“, ניו־יורק, יוני 1946.

² שם.

³ Zionist Record, London, June 1945

⁴ שם. ⁵ „דבר“, מיום 5 ביולי 1945. ⁶ שם.

וראוי עוד לציין בזה כמה עובדות אופייניות המראות את התאמצות המיוחדת של החיילים היהודים במערכה האנטי-נאצית. המחקרים של הועד היהודי לעזרת החיילים באמריקה העלו, כי חלק ניכר מאוד מהחיילים היהודים, 25—40 אחוז מהם, נמצא בשירות הצבאי המסוכן ביותר — בחיל־התעופה.⁷ גם בבריטניה־הגדולה היו באויריה 14 אלף חיילים יהודים מן המספר הכללי של 62 אלף חיילים יהודים, לאמור 22 אחוז.⁸ מתוך 16 אלף היהודים בצבא הקאנאדי היו בחיל־התעופה 6 אלפים — 37 אחוז.⁹ יש גם עובדות המעידות על מידת התנדבותם של היהודים למלחמה. באנגליה שירתו בצבא עד 17 אחוז בכלל האוכלוסיה היהודית, אחוז גבוה מזה של האוכלוסיה הלא־יהודית; מלבד זאת התנדבו גם 8 אלפים נשים יהודיות לשירותי הנשים בצבא.¹⁰ בארצות־הברית התנדבו לשירות 50 אחוז, בערך, ממספר הרבנים, ובשירות הצבאי רוכזו, לכל הפחות, 33 אחוז מכל הרופאים היהודים.¹¹ בקנדה היו משרתים בצבא 6 אחוזים מהאוכלוסיה הכללית, ומהאוכלוסיה היהודית למעלה מ־7 אחוזים. באפריקה הדרומית התנדבו לצבא עד 9 אחוזים מהאוכלוסיה היהודית, באוסטרליה המערבית עד 16 אחוז.¹² בארץ־ישראל, שהיהודים היו בה 30 אחוז מהאוכלוסיה, התנדבו לצבא הבריטי, לפי הדו"ח של מיניסטר־המלחמה הבריטי, 25.714 יהודים ולעומתם 9.045 ערבים.¹³ על האיכות המלחמתית הגבוהה של החיילים היהודים ניתן לעמוד מתוך השוואת מספרי המצטיינים באותות־כבוד צבאיים. בצבא האדום נמצאו היהודים במקום השביעי לפי מספרם באוכלוסיה הכללית, ואילו ברשימת המצטיינים תפסו את המקום הרביעי. למעלה מ־60 יהודים רכשו אותות־כבוד על מעשי־גבורה, ולמעלה מ־100 יהודים זכו לאות־המצטיינות הגדול, גבור ברית־המועצות.¹⁴ בצבא ארצות־הברית קיבלו

⁷ Fighting for America, New-York, 1944

⁸ „דבר“, מיום 5 ביולי 1945.

⁹ „הגלגל“, פרסום לשכת המודיעין הממשלתית, ירושלים, מיום 15 בפברואר.

1945.

¹⁰ שם.

¹¹ „הגלגל“, שם.

¹² ביולטין של „פלקור“, 3 באפריל 1946.

¹³ „דבר“, מיום 5 ביולי 1945.

עד 5 אלפים יהודים, שנפצעו בפעולות-הקרב, את אות-ההצטיינות „לב ארגמן“, וביחד זכו שם באותות-כבוד שונים — 34 אלף חיילים יהודים¹⁴. עם סיכום-הדמים של המלחמה יש לזכור, כי להט מלחמתי זה של החיילים היהודים עלה לעם היהודי במחיר נוסף. עוד יש להביא בחשבון כי השבויים היהודים מצבאות הברית, הופלו על-ידי הנאצים לא פעם לרעה, וכמה משבויי-המלחמה היהודים נרצחו על-ידי הנאצים. ידוע ברור, כי מתוך שבויי הצבא הפולני שנכנע אחרי המערכה של ספטמבר 1939, הוצאו החיילים היהודים ונרצחו בהמוניהם. עובדה זו נקבעה ע"י הועדה הפולנית סובייטית לחקר מעשי הרצח במחנה-המוות של מאידאנק ליד לובלין¹⁵. יש תעודות על כמה מקרי-רצח של שבויי-המלחמה היהודים מתוך הפלוגות הארצישראליות. הגרמנים עצמם התפארו לא פעם, כיצד התנקמו בחיילים יהודים שבויים מהצבא האדום. גם שיטת-נקם זו בשבויים יהודים, עלתה לעם היהודי בתרומת-דם נוספת.

(2) לוחמים יהודים בחילות המחתרת:

מלחמת עמי אירופה בנאציות התנהלה גם במערכה גלויה בכל חזיתות-הקרב, ביבשה, בימים ובאוויר, וגם בהיאבקות מתמדת ללא כניעה של חילות-החופש במחתרת בכל השטחים שנכבשו על-ידי הנאצים. שיטת מלחמת-המחתרת הנואשת ועקובת הדם הגיעה באירופה המדוכאה והמעונה לממדים עצומים והיתה נעשית בדרכים שונים, שנבקעו על-ידי התנאים הגיאוגרפיים-טופוגרפיים של הארץ, על-ידי מידת התאכזרותם של הכובש ועל-ידי כוח-עמידתם של התושבים. היו ארגונים לחבלנות במאמץ המלחמתי הגרמני, ארגוני תנועת ההתנגדות הפאסיבית לשלטונות-הכיבוש ומחנות פארטיזנים למלחמה ישירה בצבאות האויב. ובכל אלה לא נפקד מקומם של היהודים. על מספרם של צבאות המחתרת בארצות-אירופה ועל היקף פעולתם תיהם ידוע עד כה לא הרבה. אופי הארגונים האלה ואופי פעולתם מחייבים סודיות מוחלטת, וכנראה שומרים על סודיות זו גם לאחר שהפעולות כבר

¹⁴ „פאקטן און מיינונגען“, ניו-יורק, יוני 1945.

¹⁵ Komunikat Polsko-Radzieckiej Komisji Nadzwyczajnej,

Moskwa 1944

נסתיימו ותפקיד הארגונים תם ונשלם. ועל הפרטיונים ולוחמי-המחתרת היהודים יהוה עוד פחות מזה: הארגונים הלוחמים במדינות הכבושות היו נושאים ברובם המכריע את החותמת הרשמית של שלטון המדינה, שהתקיים בחשאי, ומעשיהם של הלוחמים היהודים בארגונים אלה נרשמו על חשבון הארגון הכללי. נוסף על זאת היו תנאי המציאות באירופה הכבושה מכריחים את היהודים שנמלטו מגזר-ההשמדה להתחפש כאריים-נוצרים ולהקפיד בהתחפשות זו גם בזמן פעילותם בתנועות המחתרת. ועל כל אלה היתה עוד השיטה הנאצית של בידוד היהודים בגיטאות ובמחנות מיוחדים לעבודת-כפיה מונעת הידוק קשרים בין לוחמים יהודים ובין ארגוני-מחתרת כלליים. כמה מעשי התנגדות של אסירי הגיטאות ומחנות-העבדות באו בדרך התערורות ספונטאניות, היו לוקאליים בהחלט, והרבה מאמצים, וגם לא-מעט הישגים, של לוחמי-מחתרת היהודים לא עוררו את ההד הראוי. בכל-זאת רבות הן התעודות והעדויות על השתתפותם של היהודים במלחמת המחתרת.

בהודעה רשמית של הממשלה הגרמנית מחודש אוקטובר שנת 1943, על „העמידה האויבת של היהודים נגד גרמניה“, שבאה להוכיח את ההכרח לחסל את האויב היהודי, נאמר בין היתר: „בשטחים הכבושים אנו מוצאים את היהודי מחזיק בידו את המושכות של ארגוני-הטירור. — במידה שנמצאות היום כנופיות חבלנים בשטחים הכבושים הן מכוונות רובן ככולן עלידי היהודים. — יצוין, כי היהודים המתמלטים מהגיטאות מצטרפים בהמוניהם לכנופיות המשוטטות באזורים הפולניים ויש גם כנופיות יהודיות טהורות“ — ¹⁸.

מובן, כי הדברים, שהיהודי „מחזיק בידו את המושכות של ארגוני-הטירור“ האנטי-נאציים, ושכל תנועות-המחתרת „מכוונות עלידי יהודים“ הם תוצרת טיפוסית של התעמולה הנאצית, כי כל מעשה התנגדות לנאציות לא בא, כביכול, אלא בהשפעת היהודים. ואולם עם זאת עובדה היא, כי יהודים השתתפו במידה ניכרת בכל תנועה של התנגדות למשטר הדיכוי הנאצי. היו ארצות שבהן הצטרפו היהודים בהמוניהם לארגוני המחתרת הלוחמת; היו אזורים, שבהם התקיימו ארגונים מיוחדים של לוחמים יהודים; וכמעט

לא היתה פעולה גדולה וחשובה במלחמה בכובשים הנאצים בכל אזורי אירופה המשוועבת, שלא הצטרפו אליה יהודים כיחידים.

בפולין הכבושה היו פעילים ארגונים יהודים מיוחדים למלחמה בנאציות. שיא פעולתה של תנועת ההתנגדות היהודית היה מרד הגיטו ורישומו ניכר בתולדות המערכה העולמית בנאציות. אבל בוורשה נמצא גם כרוז של הארגון הלוחם היהודי "Zydowska Organizacja Bojowa" — Z. O. B. אשר תחומי פעולתו הקיפו את רוב הגיטאות ואת רוב מחנות העבודה שבגנראל-גוברנמנט הפולני. באיזור של ווילנה התקיימה ה"הסתדרות המאוחדת של הפארטיזאנים" היהודים בשם: "פ. פ. אף." — "פעראיניקטע פארטיזאנער אָרגאניזאציע", שהצטיינה בפעולה מלחמתית מסונפת¹⁹. הגרעין הראשון של "הארגון הלוחם היהודי" התלכד בסוף שנת 1941 בקראקא. מקום השלטון הגרמני המרכזי ומטה הגיסטאפו בפולין²⁰. בכמה אזורים שבפולין כמו בדרך ספונטאנית פלוגות פארטיזאניות יהודיות, שניהלו פעולות מלחמה ספוארדיות, ללא פיקוח עליון ואף ללא שום קשר ביניהן. כי לעתים קרובות היה על היהודים להילחם כבודדים, שכן "לא רק הגרמנים היו מתגדינו, הכל מסביב היה נגדנו — הליטאים, האוקראינים, הרוסים הלבנים; גל של כליון הציף את היהודים; לא ידע אדם אחד ולא ידע גיטו אחד על הנעשה במשנהו; לא ידע חלק היהודים ששרד על הנעשה באלה שהוצאו מתורו" — כך מעידה אחת החברות בארגון הפארטיזאנים היהודים בוויילנה²¹. לכמה ממחנות הפארטיזאנים היהודים שנתארגנו בחבל המזרחי של פולין, עוד שיחק המזל: עלה בידם להתאחד סוף-סוף עם התנועה הפארטיזאנית הגדולה של הצבא האדום, ולאחר שקיבלו את מרות הסובייטים, זכו לעזרה מסויימת ולאספקה מצדם, והחזיקו מעמד עד בוא שעת השחרור²². ואולם רע ומר היה גורלם של כמה פארטיזאנים יהודים אשר נמלטו מתוך הגיטאות בפולין המרכזית ופעלו בפלוגות יהודיות באזורי יערות, נתונים לשלטונם של ארגוני

¹⁹ א. סוצקובר: ווילנער געטא 1945-1946, פאריז 1946, ע' 83.

²⁰ Centralna Żydowska Komisja Historyczna: Pamiętnik Justyny,

ע' 12-10, Krakow 1944.

²¹ רוזיקה: "מלחמת הגיטאות", "דבר", 14 במרץ 1945.

²² אברהם לידובסקי: ביערות, רשימות של פרטיון יהודי, הוצאת הקיבוץ

מחתרת פולנים. כל זוועת הטראגדיה היהודית נחשפה שם, בתוך יערות פולין העבותים. הפארטיזאנים היהודים ראו את עצמם נתונים בתוך אש כפולה של אויביהם הנאצים מזה ושל חבריהם לנשק, הפארטיזאנים הפולנים מזה. שנאתם של האנטישמיים הפולנים ליהודים גברה גם על שנאתם לכובש האכזרי; הפולנים שהשתייכו לארגון המחתרת הימני: „הכוחות המזוינים הלאומיים“ — „N. S. Z. — „Narodowe Sily Zbrojne“ — בגדו בפארטיזאנים היהודים בגידה מחפירה, רצחום נפש או הסגירם לידי התליינים הנאציים, כמעשה שאירע לפלוגת לוחמים של בית"ר, אשר נתנה אימון בארגון פולני זה.²³

הפארטיזאנים היהודים שבפולין הכבושה ניספו ברובם הגדול, וכיוון שבעיקר היו נלחמים בודדים ומבודדים, ספק אם בזמן מן הזמנים נדע את כל פרשת היאבקותם. מכל מקום ברור, כי ארגוני המחתרת היהודית הלוחמת והתנועה הפארטיזאנית הקיפו בפולין המונים, ומעשיהם היו רבי היקף. עובדה זו מוצאת לה אישור גם במקורות נאציים וגם במקורות פולניים. בשלהי שנת 1943 פירסמה הממשלה הפולנית בגולה, בלונדון, דין-וחשבון על 6 פלוגות פארטיזאניות יהודיות בפולין, שמנו כל אחת מן 50 עד 300 איש, והחזקה שבהן, שפעלה באזור לובלין, הרסה במשך חודש אחד, ביולי 1943, 6 גשרים.²⁴ בראשית שנת 1944 הופיעה שוב הודעה מחוגי הממשלה הפולנית על התגברות התנועה הפארטיזאנית היהודית בפולין. הודעה זו מספרת כי הפלוגות היהודיות מתרכזות במעשי-חבלה בדרכי-האספקה של הגרמנים לחזית המזרח וכי הפלוגות נתרבו עם בריחת היהודים ממחנות הריכוז.²⁵ גם בעתונות הנאצית שבפולין הכבושה מאותה תקופה רבו הידיעות וההודעות הרשמיות על מעשיהם של הפארטיזאנים היהודים. העתון המרכזי של השלטון הגרמני, „קראקיאָר צייטונג“, עמד על פעילותם של הפארטיזאנים היהודים בגאליציה, והודיע, כי באיזור זה אורגנה משטרה גרמנית מיוחדת למלחמה אתם.²⁶ ובטאון נאצי אחר, „דאנציגר פורפוסטן“, פירסם הודעה, שפארטיזאנים יהודים ופולנים אירגנו התנקשויות בחיי פקידים

²³ האמת על מרד הגיטו בורשה, תל-אביב תש"ו, ע"ע 46-47.

²⁴ ביולטין של „פלקור“, 3 בדצמבר 1943.

²⁵ Journal d'Orient, Istanbul, 20.3.1944

²⁶ Krakauer Zeitung, 2.3.1944

נאציים, ושבמשך חודש יוני 1943 נהרגו 58 פקידים גרמנים ע"י הפארטיזאנים היהודים הפעילים במחוזות ווארשה, קראקא, ליצמןשטאדט, צ'נסטוהובה ועוד.²⁷ אישור מוסמך בדבר „אלפי יהודים שהלכו ליערות במטרה ללחום בנשק ביד באויב האכזרי” אנו מוצאים במכתב־ההוקרה שהמנהיגות הצבאית העליונה בפולין המשוחררת שלחה אל איגוד הפארטיזאנים היהודים שהוקם בפולין.²⁸ במכתב זה, החתום בידי ראש הצבא הפולני, מפקד הפארטיזאנים לשעבר, גנרל רול־ה־ז'ימירסקי, גם נפקדו לזכרון כמה שמות של גבורים יהודים, מפקדי הפלוגות הפארטיזאניות, שנפלו בקרבות.

ברוסיה הסובייטית קיבלה התנועה הפארטיזאנית צורה של מערכה רבת חשיבות ורב־היקף, ונמשכו אליה המונים רחבים מכל בני האומות שבאזורים הכבושים ע"י הפולש הנאצי. מובן, שגם במאבק זה לא היו היהודים אחרונים בתור, כי להם הרי היה זה מאבק לחיים ממש. במידה שהלוחמים היהודים הצטיינו בתוך שירות החיל הסדיר של הצבא האדום, הצטיינו גם בהיותם פזורים בתוך הפלוגות הפארטיזאניות. התנועה הפארטיזאנית הרוסית צוותה בפקודת סטאלין מחודש מאי, 1943, למשוך את המוני האוכלוסיה למלחמת שחרור פעילה.²⁹ אמנם, בזמן זה כבר לא היו באזורים הסובייטיים הכבושים הרבה יהודים חיים, ואולם המעשים שנשואו לפליטה התמסרו בכל להט נקמתם למלחמה הפארטיזאנית. במלחמה זו עשו הרבה יהודים, מפקדים וגם לוחמים בתוך השורה, מעשי גבורה יוצאים־מן־הכלל, ועליהם סופר לא מעט.³⁰ ובפיקוחה של המפקדה הסובייטית הצבאית ניהלו את פעולותיהם גם פלוגות פארטיזאניות יהודיות מיוחדות, חלקן אזרחים סובייטיים ורובן נמלטי הגיטאות באזורים המזרחיים של פולין. הנה כמה פרטים על פלוגות אלו. ליד מינסק, בירת רוסיה הלבנה, התקיים מחנה־פארטיזאנים יהודי של 150 לוחמים, שברחו מהגיטו יחד עם 400 בני משפחותיהם, נשים וילדים. מחנה זה התנהל כולו ע"י יהודים וסודר לפי

²⁷ ביולטין של הוועד למען יהודי אירופה הכבושה שע"י הסוכנות היהודית לארץ־ישראל, ינואר 1944, ע' 4.

²⁸ עמ' 99, 1945, Lodź, Zagłada Żydostwa Polskiego.
²⁹ Ponomarienko: Ruch Partyzancki w wielkiej wojnie narodowej, Moskwa 1943, עמ' 27.

³⁰ Levy: Soviet Jews in the War, London, 1944.

כל ההישגים של התנועה הפארטיזאנית. במחנה הופיע עתון מיוחד, ואף אורגן בית-ספר לילדים.³¹ המחנה הצטיין גם ככוח לוחם חשוב ונלחם בחימה שפוכה בכובשים הגרמנים. עלון המודיעין של השגריר הסובייטי בוואשינגטון הרים על נס את עוז-רוחם של הלוחמים היהודים במחנה זה, השולטים בסביבת מינסק, ובידם נשק רב, רובים, מכונות-יריה ורימוני-יד, אשר לקחו מאת החיילים הגרמנים שנהרגו על ידם.³²

פעילות מלחמתית מסונפת וחשובה גילו מחנות הפארטיזאנים היהודים, בורחי הגיטו הווילנאי, שנצטרפו לשורות הפארטיזאנים הרוסים ועבדו תחת פיקודם. לפי עדותו של א. סוצקובר נתארגנו ביערות ליטה כמה פלוגות פארטיזאניות של יהודים שהיו ידועות בשמותיהן באידיש, כגון "קאמף" (מלחמה), "אָ טויט דעם פאשיזם" (מות לפאשיזם), "נקמה", "פארן נצחון" (למען הנצחון). שני המחנות האחרונים התקיימו עד סוף המלחמה כיהודיות וזכו להופיע כמנצחים מעל להריסות הגיטאות. כמה מהפארטיזאנים נשאר בחיים ורשמו בפרוטרוט את קורות הפלוגות ואת היקף מעשיהם בכל שטחי המלחמה הפעילה בשלטון הכובשים, כגון חבלנות שיטתית באספקה הצבאית הגרמנית לחזית המזרח,³³ שירות-ריגול צבאי, עזרה לצנחנים ולשבויים הרוסים, ארגון התנגדות האוכלוסיה המקומית הלא-יהודית, הגנה על שרידי הגיטו ופעולות-נקם במרצחי היהודים וכו'.³⁴ פעולות-צבא אלו זכו להכרה ולהוקרה מלאה מצד השלטונות הצבאיים הסובייטיים. גם מחנות הפארטיזאנים היהודים ביערות פולסיה הגיעו להישגים צבאיים חשובים.³⁵

התנועה הפארטיזאנית היהודית התפשטה בכל השכבות, וארגוני הפועלים היו פעילים ביותר במחתרת וגם הוציאו בקביעות עתונים בלתי-ליגאליים באידיש. בשורות הלוחמים היו נערים ונערות בגיל 15—16 שנה, אשר לחמו בנשק ביד ומלאו תפקידים מלחמתיים אחראיים למדי.

בצרפת הקיף ארגון ההתנגדות הכללי שבמחתרת שכבות רחבות של האוכלוסיה. היהודים, שבהם נלחם משטר הכיבוש מלחמת-השמדה ממש,

³¹ "אייניגקייט", מאסקווע, נומר 99, 1945.

³² Basler Nachrichten, 6.4.1944

³³ "רוזקה: חבלנים, משמר" 19 באפריל 1946.

³⁴ סוצקובר: ווילנער געטא.

³⁵ "אייניגקייט", מאסקווע, נומר 13, 1945.

קשרו קשרים אמיצים עם תנועת המחתרת הכללית הידועה בשם „מאקיי” ואף יסדו בשנת 1941 ארגון לוחם יהודי מיוחד שהתקיים בשם O.J.C. – „Organisation Juive de Combat”. ארגון זה היה פעיל באזורי טולוז, ליאון, גרינאבל, פאריס ואחרים.³⁶ לפלוגות המאורגנות של „צבא יהודי” זה היו גם רבנים צבאיים משלהן.³⁷

ארגון היחידות של תנועת-המרי היהודית הוקם למופת, והקשר האמיץ שהתקיים כל הזמן בין הפלוגות היהודיות ובין צבא-המחתרת הכללי, סייע לפעולה רבת-תנופה לשם הצלתם של הילדים היהודים מצפריני הציידים של הגיסטאפו והמשטרה הצרפתית של שלטונות ווישי. את שיא פעולתן השיגו פלוגות המחתרת היהודיות עם מלחמת הפלישה של צבאות הברית האנגלו-סאכסית לצרפת. כמה פלוגות יהודיות הופיעו לקרב בדגלן הן וכמה ערים בצרפת שוחררו ע”י פרטיזאנים יהודים.

על מעשיהם הנועזים של לוחמי המחתרת היהודים ידע העם הצרפתי לספר כמה עובדות. העיירה קאסטר שבדרום-צרפת נכבשה ביולי 1944 ע”י פלוגת-פארטיזאנים יהודית בת 40 איש, שלקחו בשבי 200 חיילים גרמנים על כל ציודם.³⁸ עד-ראיה צרפתי תיאר התנגשות פלוגת-פארטיזאנים יהודית עם הצבא הגרמני הסדיר. הדבר היה בשעת קרבות-ההכרעה בחזית המערב, בקיץ 1944. יחידת-לוחמים יהודית, בפקוד של קצינים יהודים, הוציאה לפועל התנפלות-לילה נועזת על רכבת צבאית של הגרמנים. היהודים, המעטים במספרם, סבלו אבדות בהרוגים ובפצועים, בכל-זאת לא נרתעו, עד שכמה עשרות גרמנים שברכבת המזוינת נכנעו. משפורק הנשק מעל הגרמנים הופיע מפקד הפארטיזאנים לפני הגרמנים שנלקחו בשבי, והציג עצמו בפניהם בשפה הגרמנית: „איך בין יודא” (אני יהודי).³⁹ על מעשה-גבורה זה יש עוד כמה פרטים ממקור מוסמך. ההתנקשות אירעה ב־19 באוגוסט 1944 בעיר טארן. הרכבת הצבאית הגרמנית כללה 52 קרונות. מספר החיילים הגרמנים שנכנעו הגיע עד 56. לאחר שהרימו את הדגל הלבן נודע להם, כי נפלו בשבי בידי לוחמים יהודים.

³⁶ עמ' 54, Jarblum: La Lutte des Juifs Contre les Nazis, Paris

³⁷ תור-שינהא, (שנתון „דבר”): תנועת המרי היהודית בצרפת, ע' 249.

³⁸ תור-שינהא, ע' 253.

³⁹ France-Amerique, Voice of the Unconquered, Februar 1946